

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ

PERSONALITY ORIENTATION APPROACH IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL PREPARATION OF STUDENTS WITH VIOLATIONS OF EAR AS A FACTOR OF SOCIALIZATION

У статті розглядається сутність особистісно-орієнтовного підходу у процесі опанування професією зубного техника студентами з порушеннями слуху, який впливає на формування молодого покоління з особливими потребами, соціалізацію й самоутвердження особистості в сучасному суспільстві. Організація роботи з виховання професійності у майбутніх зубних техніків – нечуючих осіб – потребувала від нас чіткого уявлення про рівні її сформованості. Вирішуючи це завдання, ми в кожному із зазначених вище критеріїв, які відображали найхарактерніші риси, притаманні професійності, виділили три рівні їх сформованості: високий, достатній і середній. Обґрунтували спроможність оволодіння професією студентами з порушеннями слуху нарівні з чуючими, що свідчить про набуття особами з особливими потребами соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей та входження індивіда в соціальне середовище.

Ключові слова: соціалізація, особистісно-орієнтовний підхід, методи, професійна підготовка, нечуючі студенти, рівні сформованості.

В статье рассматривается значение личностно-ориентированного подхода в процессе овладения профессией зубного техника студентами с нарушениями слуха, который влияет на формирование молодого поколения с особыми потребностями, социализацию и самоутверждение личности в современном обществе. Организация работы по воспитанию профессионализма у будущих зубных техников – неслышащих людей – требовала от нас четкого представления об уровнях ее формирования. Решая эти задачи, мы в каждом из определенных выше критериев,

которые отображают характерные черты, присущие профессионализму, выделили три уровня их формирования: высокий, достаточный и средний. Обосновали возможность овладеть профессией студентами с нарушениями слуха наравне со слышащими, что свидетельствует о возможности приобретения лицами с особыми потребностями социального опыта и ценностных ориентаций, необходимых для выполнения социальных ролей и входение индивида в социальную среду.

Ключевые слова: социализация, индивидуально-ориентированный подход, методы, профессиональная подготовка, неслышащие студенты, уровни формирования.

In the article essence is examined personality orientation to approach in the process of capture of dental technician a profession by students with violations of ear which influences on forming of the young generation with the special necessities, socialization and self-affirmation of personality in modern society. Organization of work from education of professionalness for future dental technicians – nechuyuchikh persons – needed from us clear picture of levels of its formed. Deciding this task, we to each of the criteria which represented the most personal touches inherent professionalness marked higher, three selected the levels of their formed: high, sufficient and middle. Grounded possibility of capture a profession students with violations of ear equally with chuyuchimi, that testifies to acquisition of persons with the special requirements of social experience and valued orientations, necessary for implementation social roles and including of individual, in a social environment.

Key words: socialization, personality orientation approach, methods, professional preparation, nechuyuchi students, levels of formed.

УДК 316.614.04.057.874

Лопатко Л.А.,

к. пед. н., доцент

кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології

Херсонський державний університет

Соціалізація є однією з найвагоміших умов інтегрованого навчання, оскільки саме рівень соціалізованості показує нам, наскільки ефективно проходить включення осіб з особливими потребами в соціум загальноосвітнього простору.

Реалізація завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2020 роки передбачає переорієнтацію пріоритетів освіти з держави на особистість, на послідовну демократизацію і гуманізацію навчально-виховного процесу, педагогічної ідеології загалом, тобто на європейські цінності і виміри [5, с. 21].

Особистісний підхід ґрунтується на певному методологічному інструментарії. Його традиції, починаючи з глибин

античних філософів, через відродження та видозміни нового часу виокремилися в середині ХХ століття в самостійний напрям, розвинулися в рамках світової психології (А. Маслоу, К. Роджерс, К. Хорні, В. Франкл та ін.). Були відображені у працях В. Сухомлинського, поглядах Г. Ващенка. Теоретичні засади і технологія особистісно орієнтованої освіти найповніше в Україні досліджено у працях В. Засенка, С. Кульбиди, О. Пехоти, В. Рибалки, О. Сухомлинської, в Росії – Л. Голубевої, С. Кульневича та ін.

Теоретичний розгляд особистісної складової майбутнього фахівця потребує, насамперед, уточнення самого співвідношення понять «особистість» і «фахівець». Людина, яка входить у соціальне сере-

довище як повноправний суб'єкт, постає перед вибором життєвої самореалізації. З одного боку, вона реалізує себе як унікальна індивідуальність, з іншого – найповніше самореалізується саме в професійній діяльності. Посада «людина» і посада «фахівець» взаємодоповнюють і взаємозбагачують одна одну, але завжди вони є цілісним явищем, підпорядкованим найвищим цінностям. Вчені Г. Попов і К. Чернов підкреслювали, що кінцевий «продукт освіти – спеціаліст, що є самореалізованою, самокерованою і саморозвиваючою особистістю» [2, с. 12].

Соціологічний словник містить таке визначення: «професіонали – представники особливої соціальної верстви, які характеризуються такими рисами:

- зайнятістю на основі застосування навичок, сформованих на базі теоретичних знань;
- наявністю спеціалізованої освіти;
- особливою компетентністю, гарантованою складеними іспитами;
- наявністю певного кодексу поведінки, яка забезпечує професійну ідентичність;
- виконанням певних службових обов'язків на благо суспільства;
- членством у професійній асоціації» [10, с. 305].

Особистість – психологічний суб'єкт власних дій у власній фаховій діяльності, спрямованій на самовизначення, саморегулювання, самооцінку та досягнення мети, мотивів, змісту власних дій з набуття професійної компетентності. Розглядаючи майбутнього фахівця уже на моменті його входження у сферу освітніх послуг як суб'єкта-організатора процесу оволодіння діяльністю, треба звернути увагу насамперед на психологічне обґрунтування механізмів регуляції діяльності. О. Конопкін вважає, що головну роль у процесі свідомої регуляції діяльності відіграє прийнята індивідом мета діяльності [1]. Мета відображає не лише ідеальний або реальний результати власних професійних дій, а й особистісно визначений нормативний рівень цих дій. Отже, мета, яка, на відміну від мотивів, є для суб'єкта постійним компонентом діяльності, – це водночас і головна ланка регуляції людини в межах професійної ролі. А ще переконання, що саме під безпосереднім впливом особистісної мети формується суб'єктна, особистісно визначена модель професіоналізму – того рівня професійної компетентності,

який на даний момент може синтезувати особистість.

Виходячи з вимог особистісно орієнтованого підходу, інтегративним показником успішного опанування майбутньою професією є професійне призначення майбутнього фахівця.

Вивчення психолого-педагогічних механізмів особистісно орієнтованої професійної підготовки дає змогу зробити висновок, що в процесі формування особистісно значимого професійного досвіду студент як суб'єкт діяльності оперує цілісною професійною компетенцією на різних рівнях її розвитку. Основну роль у ній відіграють мотиви діяльності з акцентом на мотивації досягнень, пізнавальній мотивації та спрямованості на самовизначення, саморегулювання, самооцінку і корекцію дій із набуття професійної компетентності. При цьому сучасна педагогіка пропонує цілком реальні для впровадження у фахову підготовку нечуючого зубного техника методики організації самоуправління професійно орієнтованою навчальною діяльністю студента.

Щодо організації професійної підготовки конкурентоспроможного фахівця та активізації саморозвитку у студентів орієнтаційного й мотиваційного параметрів професійної готовності, то ми створили умови для:

- уточнення ними власних життєвих позицій, ставлень, ціннісних пріоритетів у процесі вивчення гуманітарних і соціально-економічних дисциплін;
- визначення індивідуальних рис, особливостей пізнавальних психічних процесів, акцентуації характеру, специфіки комунікативних та організаторських здібностей.

Щодо вироблення у студентів спрямованості на самоаналіз операційного параметра професійної готовності, то під час навчального процесу як викладачі, так і керівники на базах практики зорієнтовували студентів на самостійний пошук знань, на розв'язання нестандартних ситуацій.

Досліджуючи процес оволодіння професією студентами з порушеннями слуху, можемо зазначити, що, маючи певний потенціал фахових якостей на I курсі, вони розвивають їх при вивченні теоретичного матеріалу, а найбільший стрибок відбувається під час практичних занять; до випуску на IV курсі вони досягають високого рівня.

Отже, з усього зазначеного випливає, що більшість студентів мають потенціал розвинутих професійних якостей. Чимало їх перебувають на середньому рівні розвинутих професійності; переважно це ті, хто має певний рівень знань про професію зубного техника і можуть ними користуватися під час навчання. Найменший відсоток людей із нереалізованим потенціалом професійної діяльності.

Першою умовою формування професійності має стати зорієнтованість процесу оволодіння професією зубного техника на поєднання активних і традиційних методів навчання. Основне завдання – актуалізація творчих можливостей студентів у навчальному процесі. Ці методи не інноваційні, але нові підходи щодо їх використання й взаємодоповнення сприятимуть результативності. Йдеться про ділові рольові ігри, тренінги, дискусії, «круглі столи», проблемні ситуації тощо [9, с. 360].

За словами українського педагога І. Підласого, в педагогічній практиці є методи, які періодично з'являються і про які знову забувають. Серед них – дидактичні ігри, коріння яких сягає найдавніших цивілізацій. Сьогодні вчені й учителі-практики переконалися в ефективності застосування артистизму – розуміння суті своєї професії як такої, що впливає на колектив, колег, сім'ю. Друга ознака – пошук свого амплу, зовнішнього самовираження, зміцнення й розвиток позитивних, яскравих рис. Третя ознака – усвідомлення і подолання негативного.

Користь методу полягає не лише в тому, що студент опиняється у великому світі своєї майбутньої професії.

Методи активного навчання, описані вище, створюють між студентами атмосферу «здорового змагання». Адаже в рольових і ділових іграх, дискусіях, у читанні підручників і конспектів мають змогу брати участь усі студенти, а не кілька, як на традиційному занятті, тематичні диктанти дають змогу кожному студенту з'ясувати реальний рівень своїх знань, аналіз контрольних робіт зі спеціальних предметів – свої професійні здібності. Виконуючи ці завдання, студенти не конкурують між собою, а світ, у який вони потрапляють, відчутно впливає на формування професійних здібностей кожного з них. Саме це і є головним критерієм оволодіння фахом зубного техника.

Ще один напрям впливу на студентів у навчальній діяльності – застосування таких методів, які б дали змогу нечуючому студенту зануритись у власні почуття й думки щодо певного етапу роботи. Таким, на нашу думку, є метод вивчення продуктів діяльності – тобто зубних протезів, виготовлених власноруч студентами у зуботехнічній лабораторії під час практики. Як слушно зауважує О. Цокур, вивчення продуктів діяльності досліджуваних може дати дієвий і корисний матеріал. Серед них – письмові, графічні, творчі, контрольні роботи, малюнки тощо. На думку дослідниці, ці роботи можуть дати необхідні відомості про індивідуальність людини, яка бере участь у дослідженні, про досягнутий нею рівень умінь і навичок із тієї чи іншої галузі, що цікавлять дослідника [7, с. 56].

Ефективність оволодіння професією нечуючими студентами значною мірою залежить від того, який знайдено підхід до особистості кожного студента, які створено умови, щоб студенти змогли вільно висловити свої думки, почуття. Адаже це не завжди можливо під час звичайного спілкування на теоретичних і практичних заняттях, а особливо з першокурсниками.

Користь подібного методу полягає і в тому, що такий підхід є особистісно орієнтованим. Як зауважує І. Якиманська, це організація процесу навчання, в основі якого лежить визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, що потребує забезпечення розвитку й саморозвитку особистості учня виходячи з виявлення його індивідуального, неповторного, суб'єктивного досвіду, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, можливостей реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності, поведінці [11, с. 64-77].

Мета статті – обґрунтувати спроможність оволодіння професією зубного техника студентами з порушеннями слуху нарівні з чуючими завдяки застосуванню особистісно орієнтованого підходу.

Отже, основні вимоги особистісно орієнтованого навчання такі: навчальний матеріал повинен виявляти суб'єктивний досвід учня; викладання навчального матеріалу в підручнику або вчителем спрямоване на перетворення особистого досвіду кожного учня; активне стимулювання учня до саморозвитку, самовираження, самостійного навчання в ході ово-

лодіння знаннями; навчальний матеріал (завдання, задачі, вправи) має бути варіативним; стимулювання учнів до самостійного вибору способів опрацювання навчального матеріалу; контроль і оцінка не тільки результату, а й процесу навчання.

Сутність інтерактивних методів, у яких навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається і навчає. Це співнавчання (навчання у взаємодії та співпраці), в якому і вчитель, і учні – суб'єкти навчання. Основний принцип інтеракції: постійна взаємодія учнів між собою, їх співпраця, спілкування, співробітництво, на відміну від активних та «пасивних» методів, коли спілкування відбувається між учнями та вчителем. Вчитель – лише організатор і координатор інтерактивної взаємодії. На відміну від активних методів навчання, які будуються на односторонній взаємодії (її організовує й постійно стимулює вчитель), інтерактивні методи принципово змінюють схему взаємодії учасників навчального процесу. Інтерактивні методи спрямовані на реалізацію пізнавальних інтересів і потреб особистості, тому особлива увага приділяється організації процесу ефективної комунікації, в якій учасники процесу взаємодії мобільніші, відкритіші й активніші [3, с. 356]. Вони дають найбільший простір для самореалізації учня в навчанні і найбільше відповідають особистісно орієнтованому підходу.

Фахова підготовка майбутніх нечуючих зубних техніків здійснюється за наявності навчальних технологій. Цій професії неможливо навчитися лише в аудиторії. Тому неабияке значення має практична діяльність студентів. На практиці студенти мають змогу не лише отримати знання й уміння, а й сформувані деякі важливі якості.

Студентська практика передбачає детальне ознайомлення студентів зі специфікою їхньої роботи, спостереження за процесом фахової діяльності, аналіз її перебігу та складових. Л. Новосьолов у період загальнотехнічної підготовки розрізняє такі прийоми: робочу позу, брання інструменту та структуру рухів. Він наголошує, що порушення у виконанні цих прийомів призводить до відставання в роботі, втомлюваності тощо. Тому на кожному занятті треба виконувати вправи, які, з одного боку, закріплять знання, а з іншого – допоможуть глибше їх осмис-

лити [6, с. 106–107].

Організація роботи з виховання професійності у майбутніх зубних техніків – нечуючих осіб – потребувала від нас чіткого уявлення про рівні її сформованості. Вирішуючи це завдання, ми кожному із зазначених вище критеріїв, які відображали найхарактерніші риси, притаманні професійності, виділили три рівні їх сформованості: високий, достатній і середній. Для цього використали методику, запропоновану М. Яцій [4], адаптовану й модифіковану до умов і мети нашого дослідження.

У дослідженні були задіяні 62 особи студенти I–IV курсів спеціальності «Зубний технік» на базі 9 класів. Виходячи із завдань нашого дослідження, до експериментальних груп (E1 та E2) відповідно ЗТ-11-41 та ЗТ-13-43 увійшли нечуючі студенти відділення «Стоматологія ортопедична» Херсонського базового медичного коледжу.

Для порівняння результатів ми взяли контрольну групу (K) ЗТ-25 чуючих студентів та дві спецгрупи нечуючих студентів (K1) ЗТ-12-42, (K2) ЗТ-14-44 на базі неповної середньої освіти.

Звели всі дані сформованості професійності на II–IV курсах у контрольних та експериментальних групах щодо спеціальних дисциплін: техніка виготовлення знімних, незнімних та бюгельних протезів, обчислили якісний показник знань у кожній групі.

Це дало нам змогу простежити динаміку сформованості професійності впродовж усього періоду навчання зазначеної спеціальності. Ці дані подано в таблиці 1.

Графік 1 дає змогу наочно простежити динаміку зростання професійності у контрольних та експериментальних групах протягом усього періоду навчання. Відзначаємо, що у K групі він від 50% (вхід у професію) зростає до 73% (на проміжному зрізі) і має показник 83% (на виході). Тобто є зростання на 33%. У K1 та K2 якісний показник також зростає від 33% до 63% у K1 (тобто збільшується на 30%), у K2 – від 43% до 67% (тобто зростає на 24%). Проте показники експериментальних груп значно перевищують дані груп контрольних. Так, якісний показник у E1 уже на вході у спеціальність становить 64%, що на 14% вище, ніж у K групі та на 31% більше, ніж у K1 групі, та на 21% більше, ніж у K2 групі. Проміжний показник цієї групи становить уже 82%,

заключний зріз сформованості професійності дорівнює 100 % (загалом зростає на 36%). В Е2 групі якісний показник на вході дорівнює 72%, що на 22% перевищує показник К групи, на 39% – показник К1 та на 29% більше, ніж у К2. Проміжний показник цієї групи зріс лише на 3%, але він все ж навіть на 2% вищий за показник К групи, а на заключному зрізі становить 89% (тобто зростає на 17%) і поступається за своїми даними лише групі Е1 на 11%.

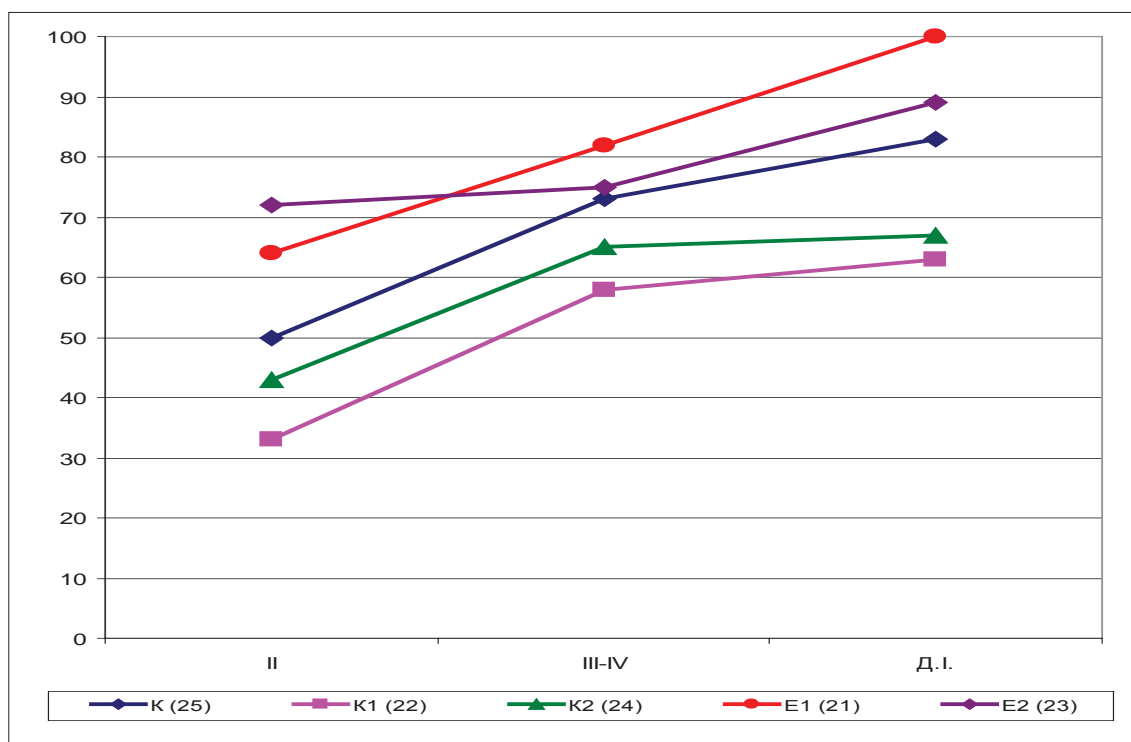
Діаграма 1 наочно зображає, що найбільший показник 33% має група Е2, що на 8% більше, ніж у К групі. В Е1 цей показник також перевищує дані К групи на 3,5%. Якщо ж їх порівняти з показниками груп К1, де він дорівнює 22%, що на 11% менше, ніж у Е2, а у К2 він взагалі низький – лише 14%, що у два з лишком рази менше, ніж у Е2, та вдвічі більше, ніж у Е1, де він становить 28,5% (тобто наближається до показників К групи).

Виходячи з результатів нашого дослідження, можемо зауважити, що особистісно-орієнтовний підхід уособлює важливу роль в освітньому процесі сучасної кагорти студентської молоді. Ми переконані, що завдяки запровадженню особистісно-орієнтовного підходу до

Таблиця 1
Динаміка сформованості професійності на II–IV курсах у контрольних та експериментальних групах

Курси	Групи	Якість знань, %
II	К (25)	50
	К1 (22)	33
	К2 (24)	43
	Е1 (21)	64
	Е2 (23)	72
III-IV	К (35)	73
	К1 (32, 42)	58
	К2 (34, 44)	65
	Е1 (31, 41)	82
	Е2 (33, 43)	75
Державні іспити	К (35)Д	83
	К1 (42)Д	63
	К2 (44)Д	67
	Е1 (41)Д	100
	Е2 (43)Д	89

організації навчально-виховного процесу у навчальному закладі викладачі вирішують низку важливих, життєзначущих проблем щодо формування професійних якостей молодого покоління

Графік 1. Динаміка сформованості професійності на II–IV курсах у контрольних та експериментальних групах

з особливими потребами, його соціалізації й самоутвердження як особистості в сучасному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конопкин О. А. Психологические механизмы регуляции деятельности / О. А. Конопкин. – М.: Наука, 1980. – 256 с.
2. Лігоцький А. О. Теорія і практика розвитку освітніх систем / А. О. Лігоцький // Сучасна вища школа: (психолого-педагогічний аспект): монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. – К.: АПН, Інст. пед. і псих. проф. освіти, 2000. – С. 12–41.
3. Лопатко Л. А. Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь у нечуючих студентів медичного коледжу / Л. А. Лопатко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К.: Ін-т спец. педагогіки АПН України, 2005 р. – Вип. 6. – С. 356–360.
4. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. / С. П.

- Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти України на 2012–2020 роки. – 21 с.
6. Новоселов Л. А. Общетеchnическая подготовка глухих школьников. пособ. для учителей / Л. А. Новоселов. – М.: Просвещение, 1969. – 152 с.
7. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю: навч. посіб. / [Осипова Т. Ю., Бартенєва І. О., Біла О. О. та ін.]; за ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с.
8. Трайнев В. А. Деловые игры в учебном процессе: методология разработки и практика проведения / В. А. Трайнев. – М.: МАН ИПТ «Дашков и К», 2002. – 360 с.
9. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навч. словник-довідник для студ. вузів / [уклад. В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хоа та ін.]; за заг. ред. В. М. Пічі. – К.: Каравела; Львів: Новий світ, 2000. – 480 с.
10. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 64–77.